

REKA DRAVA IN NJENI SIGNIFIKANTNI KRAJI NA JOŽEFINSKI VOJAŠKI IZMERI ZA OZEMLJE REPUBLIKE SLOVENIJE

DIE DRAU UND SEINE BEDEUTENDE SIEDLUNGEN AUF DER JOSEPHINISCHEN LANDESAUFNAHME FÜR DAS GEBIET DER REPUBLIK SLOWENIEN

Andrej Hozjan

Oddelek za zgodovino
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška c. 160
SI-2000 Maribor
andrej.hozjan@uni-mb.si

Priljeno/Received: 11. 6. 2007.
Prihvačeno/Accepted: 2. 10. 2007.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
UDK/UDC 930.2:556.53(497.4)
556.53(497.4)(282 Drava)(093):528
911.372.2(497.4-16)(091)
Stručni rad
Professional paper

Povzetek:

Razprava je celostna predstavitev reke Drave - najpomembnejšega vodnega kompleksa današnje severovzhodne Republike Slovenije, in vseh markantnejših meščanskih naselij ob njej, kot so izrisani in opisani na jožefinskih vojaških kartah iz obdobja med 1763-1787. Drava je tedaj še bila »deviška«, skorajda nedotaknjena od človeških rok v smislu vodnih pregrad, regulacij in podobnega. Zato avtor razprave meni, da ima ta historični vir pomen temeljnega vira ne le za starejšo ekološko zgodovino Drave in njene neposredne okolice, temveč kar celotnega slovenskega ozemlja. Uporabljenih je skupno devet sekcij iz kompleta kart za notranjeavstrijski prostor, ki jih je za objavo pripravil ter uredil dr. Vincenc Rajšp. Podlaga teksta so torej izključno reproducirane originalne karte in pripadajoči originalni opisi sekcij. Podrobno in v vsaki sekciji posebej so opisani rečni tok z vsemi vrisanimi faktorji - zavoji, obrežja, sipine, naplavinjski otoki itd., nadalje pritoki, mlini in brodovi ter mostovi. Ob tem je avtor opisal tudi izgled tedanjih obdravskih meščanskih naselij: Dravograd, Vuzenica, Muta, Marenberg, Maribor, Ptuj, Ormož in Središče ob Dravi.

Ključne besede: reka Drava, jožefinske vojaške karte, meščanska naselja, zgodovina, Slovenija

Hauptwörter: Drava/Drau Fluss, Josephinische Landesaufnahme, Städtische Siedlungen, Geschichte, Slowenien

Uvod

Leta 2001 se je zaključilo izdajanje izjemnega historično-kartografskega projekta Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787, katerega vodenje in celotno uredniško delo je opravil dr. Vincenc Rajšp. V šestih zvezkih je izšel celoten tedanji slovenski etnični prostor med Beneško Slovenijo ter Beneško Istro na zahodu in reko Muro na vzhodu, v sedmem zvezku

pa še Prekmurje z delom Porabja oziroma madžarski del čez Muro. Podrobneje sta vsebina projekta in sama zbirka kart opisani v predgovorih in uvodih k vsakemu od zvezkov. Za uvod razprave pa bo dovolj povedati le, da je šlo za obsežno serijo izjemno kvalitetnih, ročno izrisanih barvnih kart, ki jih strokovna javnost vsekako že dovolj dobro pozna. Ozemlje, razdeljeno na kvadrante - sekcije, so po nalogu habsburških vladarjev Marije Terezije in Jožefa II. izrisovali vojaški kartografi po natančnih navodilih. Za vsako sekcijo so izrisali original in kopijo. Original je nastajal na samem terenu, na premični risalni deski s trinožnim podstavkom, medtem ko je kopija nastajala v stabilnih razmerah - na mizi. O dragocenosti kart je nesmiselno razmišljati, saj so unikatne celo v svetovnem merilu. Dovolj je poudariti njihovo neprecenljivo uporabno vrednost za zgodovinopisje kot izvorni historični vir za slovensko ozemlje 2. polovice 18. stoletja. Z besedami dr. Rajšpa je to »dotlej najpodrobnejši zemljevid, ki daje zelo nazorno pokrajinsko podobo, imena naselij, hribov, voda ter latinska imena.«

Dodatno so h karti vsake sekcije zapisovali podatke o terenu po nekaj vsebinskih točkah za vsako vrisano naselje, vode, vrhove, gozdove itd., ki bi mogli biti premikajočim se vojaškim enotam še posebej koristni. Tako je za vsako sekcijo nastal še opisni del v nemškem jeziku. Uredniško delo za vseh sedem zvezkov je bilo pravi podvig. V svojo kompleksnost pa so se na več mestih prikradle neopazne in opazne napake. Celoto uporabne vrednosti jožefinskih kart kot vira za tedanje slovensko ozemlje bomo znali pravilno dojeti šele s komparativnimi študijami prostorskega stanja s topografskimi viri iz 1. polovice 19. stoletja, ali pa npr. z zemljiškoposestnimi viri od konca srednjega veka naprej. Avtor razprave se je že nekajkrat posvetil jožefinskim kartam¹ in meni, da ima ta historični vir pomen temeljnega vira ne le za starejšo ekološko zgodovino Drave in njene neposredne okolice, temveč kar celotnega slovenskega ozemlja.

Vsebina in oblika predstavitev

Današnja Drava je v današnji celotni dolžini 707 km v Republiki Sloveniji navzoča s 144 km oziroma skoraj s petino celotnega toka. Nekdaj so bile te številke nekoliko drugačne. Sama reka in njena neposredna okolica pa sta zgledali popolnoma drugače kot danes. Pred nami je torej podoba reke, ujeta na papir, kot je živela še skorajda nedotaknjena, še pred poznejšimi obširnimi in vseprisotnimi regulacijskimi posegi v naslednjih dveh stoletjih.

Ko govorimo o Dravi, imamo v mislih vsekakor vodnoprometni dejavnik. Reka je tedaj bila osnovna naravna prometnica, po kateri je teklen intenziven rečnoplovni promet, seveda le v eni smeri, ki se je zaključevala z izlivom Drave v Donavo. Hkrati so ob njej v celotni dolžini speljane cestne povezave predstavljale ljudem znamenito transportno-komunikacijsko povezavo med stikom predalpskega in subpanonskega področja ter širnimi panonskimi pokrajinami. Zato se njeni prometni funkciji ni možno izogniti.

¹ Andrej HOZJAN, SZ Hrvatska na Jožefinskih vojaških kartah 1782 - 1785, v: Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija *Stvaralački potencijali u funkciji društveno-ekonomskog i kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*: Andre Mohorovičić (ur.), Vladimir Stipetić, (ur.), Varaždin, 21. i 22. studeni 2002: proceedings, Varaždin 21.-22. November 2002. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad, 2002, 519-526; isti, Gornje Prekmurje in del Porabja v Jožefinski vojaški izmeri 1784. *Zbornik soboškega muzeja*, št. 8, Murska Sobota 2005, 147-170.

Predstavljen je tok same reke v več sekcijah notranjeavstrijskega² dela. Avtor predstavitev je uporabil originale kart devetih sekcij v 6. zvezku, ki so jih kartografirali podporočnik Wohlgemuth, poročnik Storch in nadporočnika Mittesser in Werthenpreis. Vsako sekcijo uvaja njena številka z dodatnim avtorjevim naslovom, ki pojasni obseg odseka reke z ustreznimi toponimi s karte. Predstavitev je v obliki tekočega teksta, je pravzaprav kombinacija objavljenega tekstnega opisa na vseh tistih mestih, kjer vsebina govori o reki, in analize samih kart. Od točke pri Dubravi Križovljanski, kjer je Drava postala državna meja, do tromeje Štajerske, Hrvaške in Madžarske, so tok reke opisovali v sklopu kart hrvaškega ozemlja. Vendar jih avtor za ta del ni uporabil in torej tudi ne izvirnega tekstnega opisa. Hkrati bodo navedeni tudi vsi na kartah izrisani in imensko zapisani rečni pritoki - druge reke in potoki.

Znotraj posamičnih sekcij bodo posebej predstavljene tudi vse tedaj pomembnejše trške in mestne naselbine, ležeče tik ob rečnih bregovih. To so bili: Dravograd, Vuzenica, Marenberg, Maribor, Ptuj, Ormož in Središče ob Dravi. Za komparacije tedanjih krajevno-urbanističnih razmer je avtor pritegnil tudi drugo literaturo, posebej za starejše hidronime potokov pa še starojugoslovansko vojaško specialno karto obširnega ozemlja med rekami Savinjo, Muro in Krapino, ki je njegova last. Posamičnih vasi ob reki avtor ne našteva niti ne opisuje, vsekakor pa mu služijo kot orientacijske točke. Nadalje so predstavljeni tu zarisani ter opisani premični in nepremični objekti ali predmeti na reki - mlini in brodovi.

Tedanje navedene merske enote - čevlji, koraki, svežnji - so povsod spremenjene v metre.

Tekstni opis bo vsekakor verodostojneje zaživel pred očmi bralca, če bo hkrati imel možnost preveriti zapisano z ogledom tu dodanih delov kart iz vsake od sekcij, na katerih je vrisan rečni tok. Zato so karte na slikah pojmovane kot vir in kot sestavni del razprave ter se nanašajo vsaka na tam opisano sekcijo.

Opisi vsebin posamičnih sekcij

Sekcija 139: del Dravske doline od področja nad Dravogradom in do Gortine

Nekaj km nad Dravogradom se danes Drava pojavi na ozemlju RS, zato se naš opis začenja približno tam. Samo reko (*Drav Fluß*) pa bomo - za celovito razumevanje njene nadaljnje podobe - predstavili še nekaj km severneje, torej že na poti od Lavamünda/Labota semkaj. Ta je tukaj 68-90 m široka in 1-1,2 m globoka, ima kamnito dno in zelo hiter tek; nikoli ne povzroča poplav, niti v tistih krajih, kjer ni visokih bregov.³ Širina struge na karti ni tako opazna, hiter tek pa je v največji meri posledica dodatne vode, saj se tik nad krajem Labot v Dravo izliva rečica Lavant/Labotnica (izliva na karti sicer ni). Tik ob rečnih bregovih so vrisana drevesa in naravne brežine. Reko spremlja obdravska cesta - *Koroška cesta (Strafse*

² *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787*, 6. zv./ Josephinische Landesaufnahme 1763-1787 für das Gebiet der Republik Slowenien. Landesbeschreibung, Karten, 6. Band, ur. Vincenc Rajšp, ZRC SAZU, Arhiv Slovenije, Ljubljana 2000: Karte - sekcije 139, 140, 146, 147, 166, 171, 196, 197 in 198; Opisi - opisi in toponimija vseh naštetih sekcij (za Opise dalje: Opisi, 6. zv.).

³ Opisi, 6. zv., 2.

v. *Felkermarkt*(= iz *Völkermarkta*/Velikovca!), ki ima posod zadostno širino, ima dobre mostove in je vselej dobro vzdrževana.⁴

Dravska dolina do tam še ima nekaj ravninskega dela tik ob reki. Tu se hitro zoži in tik pred trgom Dravogradom ustvari močno poudarjeno koleno, v katerem se obrne proti vzhodu v »pravo« Dravsko dolino, ali povedano drugače, Drava od tu vstopa v enega svojih najožjih delov sploh. Na tem kraju je široka od 72-99 m in globoka od 9,5-10,5 m(!), dno je kamnito. Brod na njej je zanesljivo opremljen z dobrimi vozili.⁵

Trg Dravograd (M. F. Drauburg)

Je izrisan v gornjem delu opisanega kolena, tako da spodnje hiše segajo prav do reke. Nad njim kraljuje močan grad, prvič omenjen najverjetneje še pred letom 1180⁶. Najvažnejše stavbe v opisu so: *Župnijska cerkev z župniščem, oddaljena od trga 360 m, ter grad na griču so prostorne in trdne zgradbe. Podružnična cerkev v trgu in še nekatere hiše so zidane. V trgu se lahko povsem udobno namesti en divizion.*⁷ Cesta ga preseka v gornjem delu, kjer je vidna župnijska cerkev sv. Janeza Evangelista - tedanja ugledna proštija, in vodi čez osrednji tržni prostor. Ta gornji del je z rdečo barvo izrisan v podobi treh masivnih pravokotnikov, ki očitno ponazarjajo večji del hišnega fonda. Spodnji del trga so izrisi poamičnih hiš. Od ceste se prav pred cerkvijo odcepi pot k reki, kjer dela tudi brod (*Überfuhr*), ki pelje na desni breg v vas z značilnim imenom Na Brodu.

Z juga se v višini Dravograda, a na desnem bregu, v Dravo izliva rečica Meža(*Miß Bach*). Malo za tem je čez Dravo viden lesen most, naslednik nekdanjega srednjeveškega mostu, znanega vsaj iz poznega 12. stoletja⁸, po katerem je kraj dobil ime. Od točke izliva do cerkvice sv. Magdalene ter krčme Murenhof - oboje na levem bregu - teče po reki deželna meja med Štajersko in Koroško, tam pa se obrne na sever. Ta del struge je zelo ozek in stisnjen med hribe ter obdan z visokimi, predvsem smrekovimi gozdovi. Pri vasi Trbonje napravi desni zavoj, kje se dolina malce razširi, in se nato usmeri rahlo navzdol. Prav tam je reka znova široka od 72-108 m in globoka 9,5-11 m in ima kamnito dno.⁹ Obdravska cesta se od Dravograda naprej vseskozi drži levega brega. Je vedno uporabna za vse vrste vprežnih voz, tla so trda, mostovi v najboljšem stanju; je tudi zadosti široka.¹⁰ Za zavojem se odlepi od brega in gre tik pod obronki hribov, tako da je med cesto in reko večja nižina, porasla z redkim gozdom. Nad reko je tu še močan grad Pukštanj.

V reko so se na obeh bregovih izlivali manjši in večji potoki, tako so na levem bregu izpisani današnji mejni potok Woulblbach v Jesenkovem Grabnu/*Psenichka Graba*/Mala Struga in potoka *Prasnik Bach* ter *Podlaus Bach*/Velka, medtem ko sploh najdaljši Ojstriški

⁴ Prav tam.

⁵ Opisi, 6. zv., 4. Dravograjski brod je znan vsaj že od l. 1304, prim. Historična topografija Slovenije, II, Pavle BLAZNIK, Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500, 1. zv.: A-M, 168 (dalje: Blaznik, Historična topografija).

⁶ Prav tam, 167.

⁷ Opisi, 6. zv., 4.

⁸ BLAZNIK, Historična topografija, 167.

⁹ Opisi, 6. zv., 9.

¹⁰ Opisi, 6. zv., 4 in 11.

potok, izlivajoč se v reko v samem trgu, ni vpisan(?). Na desnem bregu je razen reke Meže vpisano le še ime nekdanjega Dravčkega potoka - *Trebania Bach*/danes Reka.

Sekcija 140: del Dravske doline pred Vuzenico in do Vuhreda

Ta rečni del je - čeprav kratek - izjemen in nenavaden. Drava tu med Vuzenico in Marenbergom/danes Radlje ob Dravi dela prvo od obeh »velikih« rečnih kolen v naši Dravski dolini. Tu so na razdalji vsega 8 km v toku stoletij nastale kar tri obrečne naselbine s tedanjim statusom trga: Vuzenica na desnem, Muta in Marenberg pa na levem bregu. Zato jih bomo v nadaljevanju predstavili vse tri.

Edini opis reke v tej sekciji je pri vasi Vuhred: *Drava ima na tem kraju različno širino, namreč od 36 do 126(!) m, globoka je od 9-13 m, na nekaterih mestih pa tudi več. Dno je večidel kamnito, na več krajih skalnato, posebno pri vasi Vuhred, kjer je prehod najožji, kar se jasno vidi po strmih skalnatih bregovih. Bregovi, ki so tukaj očitni, so visoki od 4-9,5 m in zelo strmi, na več krajih so namesto bregov strma pobočja hribov.*¹¹ Z rdečo široko črto so močno poudarjene brežine. V manjšem rečnem kolenu pri Vuhredu so v strugi vidni prvi trije majhni naplavinski otočki.

Trg Vuzenica (M. F. Saldenhoffen, Mark Saldenhofen)

Naselje na desnem bregu reke je bilo v dveh delih. Starejši del na nižji vzpetini je obsegal nekaj manjših kmečkih hiš, župnišče in župnijsko cerkev, drugi del pa je nižje tik ob reki, okrog 100 m od cerkve, sestavljalo neznano število večjih hiš, ki so imele tudi gospodarska poslopja: *Župnijska cerkev, župnišče in okrog 6 meščanskih hiš je iz kamna.*¹² Vrisane so v obliki več posamičnih stavb in dveh daljših podolgovatih pravokotnikov reče barve. Nad temi je stala še zidana kapela in zraven ruševine(*Rudera*) nekdanjega gradu.

Trg Muta (M. F. Hochenmauthen, Mark Hohenmauthen)

Na nasprotnem bregu je tik ob deželni cesti iz Dravograda in nad rečnim kolenom zarisana podoba strnjene trga Muta, tu je stala tudi župnijska cerkev in minoritski samostan: *Minoritski samostan in grad sta prostorni, trdni zgradbi, v katerih bi bilo po potrebi dovolj prostora za en divizijon. Župnijska cerkev, župnišče in okrog 6 meščanskih hiš je zidanih.*¹³ Tudi ta kraj ima hišni fond izrisan v obliki treh podolgovatih teles ter več posamičnih hiš z gospodarskimi poslopi. Grad Kinhofen na vrhu, dominirajočim nad krajem, je bil deloma že v derutnem stanju, zato je zraven imena oznaka *Rudera*, čeprav ga opis navaja kot trdno zgradbo.

Trg Marenberg (M. F. Mahrenberg, Mark Maehrenberg)

Naprej ob deželni cesti in kar nekaj sto m oddaljen od reke je kot dolgo obcestno naselje zarisan kraj Marenberg, znova sestavljen iz treh podolgovatih rdečih pravokotnikov ter še več

¹¹ Opisi, 6. zv., 19.

¹² Opisi, 6. zv., 20.

¹³ Opisi, 6. zv., 22

posamičnih hiš, iz župnijske cerkve z župniščem, nad krajem pa ležita nunski dominikanski samostan in ruševine Starega gradu: *Župnijska cerkev, župnišče in nekaj meščanskih hiš so iz kamna. Nekdanji nunski samostan izven trga je prostorna in trdna zgradba, obdana s 4 m visokim in 0,7 m širokim obzidjem. 1 kompanija bi imela v njej dovolj prostora.*¹⁴ V terezijanskem popisu deželnega prebivalstva Štajerske in njim pripadajočih nepremičnin so v okviru trga našli skupno 42 hiš.¹⁵

Zagotovo so bili ti trije kraji na tedanjem slovenskem ozemlju edini in izjemen primer treh naselij s trškimi privilegiji, ležečih pravzaprav tako blizu drug ob drugem. Zelo pohvalno je pisec ocenjeval tukajšnjo edino pravo prometnico: *Cesta je tukaj široka m, ima trda, deloma kamnita, deloma peščena tla, vedno vzdrževana, je v dobrem stanju in v vseh letnih časih dobro uporabna za vse vrste voz.*¹⁶

Na zelo kratkem presledku, morda 0,5 km narazen, sta tu čez Dravo vozila dva broda. Opisi njunega stanja pa se precej razlikujejo! Pri vasi Sekožen nedaleč od Vuzenice, a na drugi strani rečnega kolena, je bil vuzeniški brod: *Brod je v takem stanju, da je tudi z malimi vozovi mogoče brez nevarnosti prečkati Dravo.* In še dalje: *Brod je dobro vzdrževan in je mogoče prečkati Dravo brez nevarnosti tudi z vozovi.* Pri zaselku Dobrava je čez reko vozil drugi brod, vendar je bilo *vozilo na brodu slabo in prevoz čez Dravo je nevaren in komaj mogoč.*¹⁷

Vpisani pritoki Drave so na levem bregu reka Mučka Bistrica/*Bach Feisternicz*, Radeljski potok/*Vitter Bach*, Ehartov potok/*Stok Bach*, Brezniški/Brezni ali Remšniški potok/*Bresan - Presan vel Fresen Bach* in Potočnikov potok/*Wriesen Bach*/nekoč tudi Pubaherova Jama. Na desnem bregu sta to Plavžnica/*Purgarska Reka*/tudi Crkvenica, in Vuhreščica/*Bach Buharska Reka*/prej tudi Vuhredski potok.

Sekcija 147: del Dravske doline med vasema Brezno in Ožbalt

Kratek del rečnega toka skozi sploh najožji del Dravske doline na ozemlju Slovenije je upodobljen tako, da se dobi jasen vtis, kako trdovratno si je ozka reka ustvarjala pot skozi trde kamninske sloje. Pri vasi Brezno je bila Drava *široka 80-108 m in 11-11,5 m globoka, bregovi so tu pa tam visoki do 5,5 m. S severne strani so bregovi bolj opazni. Strma gorska pobočja na obeh straneh nadomeščajo bregove.*¹⁸ Enako širino in malce več globine je imela pri Ožbaltu, kjer je stala znana gostilna (*Wirtshaus*). Kljub temu in ozki strugi so v reki znova vidni trije majhni otočki. Cesta je vseskozi stisnjena tik ob reki, saj *nima zadostne širine, vselej pa je pripravljena za vsakršna vozila.*¹⁹

Od dravskih pritokov sta na desnem bregu vnovič izpisani Plavžnica/*Voznichka Reka* in Vuhreščica/*Vubrad Bach, Furad Bach*, in še rečica Velka/*Navehyby Bach, Naveliki Bach*/tudi Veliki potok. Na vseh treh je stalo precej raznih objektov, ki so izrabljali njihovo silo - vodnih

¹⁴ Opisi, 6. zv., 21.

¹⁵ Jože CURK, Slovenska Štajerska v popisu iz leta 1754, Kronika I. 35 (1987), št. 1-2, 4 in 5 (J. CURK, Slovenska Štajerska).

¹⁶ Opisi, 6. zv., 21.

¹⁷ Opisi, 6. zv., 20-21.

¹⁸ Opisi, 6. zv., 103.

¹⁹ Prav tam.

koles, ta pa so gnala mline in žage. Na levem bregu je vpisan le Ožbaltski potok/*Barbara Bach*/nekoč tudi Ožboltska Jama.

Sekcija 146: del Dravske doline med okolico Ožbalta in Mariborom

Nekaj za Ožbaltom je drugo večje rečno koleno, pravzaprav oster S-zavoj v smeri proti jugu, nato pa se reka znova usmeri naprej proti vzhodu. V njegovem izteku se nato malo pred gradom Fala (*Schloß Fall*) dolina začne počasi širiti, sprva na desnem in malo za tem na levem bregu. Tu se cesta začasno loči od rečne struge, saj se je tik ob levem bregu razraščal gost gozd (*Dobrava Wald*). Pri gradu Viltuš (*Schloß Wildhaus*) se cesta znova priključi povsem ob levi breg in gre tako do mesta. Desnoobrežni svet pa se pod prvimi griči Pohorja pri Limbušu dokončno razširi v Dravsko ravnico. O sami reki govori kar več opisov na različnih mestih. Malo naprej od izliva potoka Radoljna v Dravo - tik pred S-zavojem - je rečna širina dosegla presenetljivih *145 - 155 m in globina od 11-12 m, ima zelo skalnato dno, a nikoli ne prestopi bregov, čeprav so ti na severni strani plitvi.*²⁰ Imela je zelo hiter tek. V samem S-zavoju se je struga močno zožila in dvignila kamnito dno na širino le *do 90 m in največjo globino do 6 m. Breg na oni strani je visok komaj 2,5 m, na tej strani pa od 0,60 m do 1,3 m; nikoli ne povzroča poplav.*²¹

Po izteku S-zavoja se je reka še pred falskim gradom takoj razširila *na 162-180 m in v globino od 8-9 m, ima kamnito dno in ne povzroča poplav, čeprav so bregovi na obeh straneh tu in tam visoki komaj 4,5 m.*²² Na hribih na levem bregu se tu pojavijo prvi večji vinogradi, ki jih dotlej v celotni dolini ni bilo opaziti, nato pa se proti Brestrnici obdelana pobočja širijo in od tam je proti Mariboru že bolje govoriti o velikih vinogradniških kompleksih. Podobno je na desnem bregu nekako od vasi Ruše naprej. Zanimivo je, da karta tu, na že nekoliko razširjenem delu doline, dejansko ne zaznava večjih kosov močvirnega terena, kar potrjuje, da reka tu ni poplavljalna in da so jo njen hiter tok ter bregovi znali usmerjati naravnost naprej. Pri brodu v bližini Selnice je reka znova malo ožja ter nižja, *široka do 145 m in globoka do 8 m, bregovi so tu in tam visoki komaj 4 m, dno je kamnito in običajen tok zelo hiter.*²³

Podobno trdita naslednja dva opisa struge, oba v neposredni bližini. Pri Viltušu je *široka 135 m in globoka do 10 m.* Tu se začno v strugi znova pojavljati otočki, a tam le en majhen. Pri vasi Jelovec se širina reke spreminja, je namreč *široka od 108 m do 144 m in globoka do 9 m.*²⁴ Otok pri sosednji Kamnici v manjšem rečnem kolenu je že kar obsežen in poraščen z gozdom. Tu se dolina znova razširi tudi na levem bregu, medtem ko so desnoobrežna naselja že vsa na ravnici, a naslonjena na prve griče Pohorja. Kmalu za tem se reka zravna in se približa mestu Maribor.

Na tem delu je čez reko vozilo največ brodov - kar pet. Prvi je vozil na opisanem mestu izliva Radoljne, kjer pa *deloma zaradi zelo hitrega teka Drave in skalnatega dna deloma*

²⁰ Opisi, 6. zv., 88.

²¹ Opisi, 6. zv., 96.

²² Opisi, 6. zv., 89.

²³ Opisi, 6. zv., 95.

²⁴ Opisi, 6. zv., 94.

zaradi slabih vozil prevoz z brodom ni preveč varen, posebno z vozovi.²⁵ Drugi, tik pred gradom Fala, je oskrbljen z dobrimi splavi in vozili, tako da je po potrebi mogoče prepeljati tudi velike tovarne vozove.²⁶ Naslednji brod je vozil med večjima vasema Selnica in Ruše (Marie Rast) - prav tam danes stoji večji most -, njegovo vozilo je zelo slabo in negotovo.²⁷ Brod tik pod gradom Viltuš je bil *dober le za majhne vozove, za silo prenese tudi velike*.²⁸ Zadnji brod pred mestom je vozil pri Bresternici, a je bil *oskrbljen z zelo slabim vozilom*.²⁹

Obdravska cesta je tu že dobila nazivni status *Koroška deželna cesta* (na karti *Land Straŕe*), je vedno vzdrževana v uporabnem stanju. Na njej stoječi leseni mostovi so vedno dobri in prenesejo vse vrste tovornih voz. Uporabna je ob vsakem času.³⁰ Zavoljo mnogih potočkov in hudournikov, ki so se tu izlivali v reko, je na njej stalo več mostov: *Tudi zidani in leseni mostovi na njej so grajeni trdno in so navadno široki 11 m*³¹, kar je sicer bila širina velikega mariborskega mostu! Le pri opisu vasi Črešnjevca ob Dravi pa zveemo o cesti še kaj več, namreč da *je tu in tam ozka, tako da se dva vozova komaj labko izogneta drug drugemu, široka je do 9 m*.³² Kmalu za kamniškim rečnim otokom se cesta spusti tik na levi breg in se tako dotakne zahodnih mestnih - Koroških vrat.

Mesto Maribor (Stadt Mahrburg)

Maribor se v izrisu kaže še zmeraj v oklepu zgodnjenovoveškega obzidja z bastioni in obrambnimi stolpi iz 16. stoletja. Znotraj le-tega je vidna intenzivno urbanizirana, verjetno tudi gosto poseljena površina, nakazana s pravokotnimi rdeče pobarvanimi liki, ki očitno predstavljajo strnjene komplekse hiš. Tu je le en širši nepozidani areal - današnji Glavni trg: *Celo mesto sestoji iz zidanih hiš, med katerimi najdemo veliko trdnih zgradb. Je trgovsko mesto, skozi katerega gredo vse glavne ceste, zato je tranzit zelo močan. Obzidje je slabo, skozenj je mogoče razen pri treh glavnih vratih priti še na več mestih*.³³ Izrisane so tudi vse tedanje levoobrežne mestne in primestne cerkve - vseh je šest - hkrati s cerkvico vseh svetnikov v današnji sinagogi. Med reko in Okroglim stolpom je v jugozahodnem kotu lepo vidna znana zgradba »Benetke«. A markanten mestni grad v severovzhodnem vogalu obzidja bomo zaman iskali na izrisu, saj ga ni! Namesto tega je delno prazen prostor, delno pa se prav tam končuje eden od omenjenih likov. Mesto je sredi 18. st. imelo 202 hiši.³⁴ Imelo je tudi močno poudarjeno prometno funkcijo: *Izbodne ceste na Koroško, proti Gradcu in Ptujju so dovolj široke in so ob vsakem času vzdrževane v uporabnem stanju za vse vrste voz*.³⁵

Nakazana so tudi primestja. Levoobrežno *predmestje Maribora se razprostira od opekarne Košaki. Ta del predmestja ob graški deželni cesti sestavljajo večinoma kamnite zgradbe, ki pa*

²⁵ Glej op. št. 18.

²⁶ Glej op. št. 20.

²⁷ Glej op. št. 21.

²⁸ Opisi, 6. zv., 94.

²⁹ Opisi, 6. zv., 93.

³⁰ Opisi, 6. zv., 93-96.

³¹ Opisi, 6. zv., 93.

³² Opisi, 6. zv., 96.

³³ Opisi, 6. zv., 92.

³⁴ J. CURK, Slovenska Štajerska, 4 in 5.

³⁵ Opisi, 6. zv., 92.

niso vse naseljene, ampak jih uporabljajo za vinske kleti.³⁶ Celotno Magdalensko primestje tik ob desnem rečnem bregu pa priča o tedanji že močni urbanizaciji desnega nabrežja.

Reka Drava je prav tu že dajala videz širše vodne žile: *Mimo tekoča reka Drava je široka od 162 do 180 m in globoka od 9,5 do 11,5 m, dno je kamnito, tok zelo biter, bregovi na južni strani so visoki do 8 m, na severni pa tu in tam komaj 4 m.*³⁷ Najpomembnejši mestni objekt v zvezi z reko je bil most: *Leseni most čez Dravo je dolg 170 m in širok 11 m, vedno vzdrževan v dobrem stanju in prenese vse vrste težkih tovornih voz.*³⁸ O pristaniški funkciji levega obrežja na risbi ni nikakršne oznake.

V višini Koroškega primestja so na levem bregu stali štirje mlinci in vzhodno od mesta - v današnjem Melju - še trije, medtem ko jih na nasprotnem bregu ni videti.

Tukajšnji vpisani pritoki Drave: na levem bregu so to Črmenica/*Chemerlinszka Graba*, Bistrica (pri Viltušu)/*Bistritz Bach*, Bresterniški/*Trestentz*, *Trestenecz* in Kamniški potok/*Gamser Bach*, na desnem bregu pa že omenjena Radoljna/*Radel Bach*, Lamprehtov potok/*Reka Bach*, Lobnica/*Lobnicza Bach*, Bistrica (pri Bezeni)/*Biesterza*, *Besterta Bach* in Blažovnica/*Lempach*, *Lembach*. V desnem zgornjem kotu karte je že vrisana in vpisana levoobrežna reka Pesnica - pritok Drave, tu še kot potok/*Pesnicz Bach*.

Sekcija 166: Drava med Mariborom in Staršami

Tok reke se tu opazno usmeri proti jugu in kar nenadoma kaže bistveno drugačno podobo. V strugi se že kmalu za mariborskim nabrežjem pojavijo manjši in tudi večji naplavinski otoki. Na tem delu reke jih je tedaj bilo čez 30 - nekaj jih je imelo tudi toponimična imena: *Lokski Berl/* danes Berek pri vasi *Loke/danes Loka*, *Dupliczki Berl* pri Spodnjem Dupleku, in *Starski Ottok* pri vasi Starše. Očitno se je rečna struga tu razširila do te mere, da so se v vodnem toku začele ustvarjati sipine, ki pa so znova posledično širile strugo: *Reka Drava je od Pobrežja (takoj za Mariborom, op. p.) do konca te sekcije pri Staršah deroča, ima peščeno in kamnito dno ter je pri srednjem vodostaju globoka tudi do 2-2,5 m, pri nizkem vodostaju pa oblikuje še več sipin, kot jih je že tako nanešenih. Rokavi, ki jih oblikuje pri Zrkovcih, Rošnji in Staršah, so globoki do 1 m in različno široki ter prevozni z majbnimi vozili (plovili).*³⁹ Manjka pa podatek o rečni širini.

V mesecih zmanjšane pretoka vode - predvsem v poznem poletju ter pozimi - je torej nastajal problem, saj *ob nizkem vodostaju Drava na več mestih ni prevozna z velikimi vozili, in to zaradi plitvin in sipin. Običajen način prevoza po reki je s splavi.*⁴⁰ Prevoz z brodovi in s splavi do samega mesta je bil vsakdanja stvar in celo nuja, saj je bila *vozna pot uničena ter za vozove zaradi številnih strmih gričev in ovinkov zelo težavna; zato se odtod vsi ljudje, ki potujejo v Maribor, prevažajo z brodom.*⁴¹

³⁶ Opisi, 6. zv., 74.

³⁷ Glej op. št. 33.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Opisi, 6. zv., 116.

⁴⁰ Opisi, 6. zv., 118.

⁴¹ Prav tam.

Skoraj vsi otoki so gosto poraščeni z grmovjem, le malo z visokim gozdom, tako da jih ni moč prejezditi s konjem⁴², medtem ko je nabrežje gozdnato le na levem bregu ter ima prav tako imena: *Gorni Dupliczki Lug* - pri Zgornjem Dupleku, *Spodni Dupliczki Lug* - pri Sp. Dupleku, in gozd/ *Wald Osredek*. Ob slednjem je tudi ogromna travnata površina, imenovana *Wiesen Kaniot(s)ka*. Podobno je na desnem bregu, kjer je med današnjim Miklavžem in reko nižinski zatravljeni svet imenovan *Nikloski Viesen*.

Mlin na Dravi je delal pri Sp. Dupleku, brodova pa sta vozila pri Malečniku in pod Dvorjanami. Malečniški brod je bil *odprt splav, narejen na dveh plovilih, ki lahko le z velikim tveganjem sprejme 2 kmečka voza. Glede na vodne razmere se je mogoče prepeljati v 8 do 10 minutah*.⁴³ Dvorjanski brod sta prav tako sestavljala 2 srednje velika čolna, z njim se lahko prepeljejo le ljudje.⁴⁴ Vpisani pritoki reke: na levem bregu so to Žitečki ali Nebovski potok/ *Bach Nebova*, in potoka Ciglenca/ *Bach Cziglin* ter Rogoznica/ *Bach Rogocznicza*, na desnem pa potok *Jezero*, ki ga danes ni več, saj je po 2. svetovni vojni postal del novozgrajenega rečnega kanala. Skozi Slovenske Gorice sta vseskozi lepo vrisana dolina in tok *Pesnice/ Pesnitz Flus*.

Skoraj tik ob reki je na desnem bregu potekala deželna in poštna cesta iz Ptuja proti Mariboru, ki je pri Miklavžu skrenila proti dravskemu mostu, medtem ko se je na levem bregu med rečno strugo in hribovjem prebijala stara obdravska cesta med obema mestoma. Ob obeh cestah so ležale vasi, ki pa so *v času poplav zavarovane pred vsemi nevarnostmi*.⁴⁵ Drava je tu seveda redno poplavljala, zato je bil ves obrežni svet precej močvirnat.

Sekcija 171: Drava med Zlatoličjem in Pobrežjem pri Ptuju

Reka je tu že bila polna otokov, kar pa nikakor ni pomenilo, da je bila povsem mirna in vijugasta. Nasprotno, ohranila je dobršnjo mero svojega močnega toka in uničevalne moči, ki se je kazala ob rednih poplavih. Na delu med Zlatoličjem in Skorbo, torej skoraj tik do Ptuja, je bila *široka 75, 115 do 150 m, globoka 4 do 6 m, tu in tam pa povsem plitva, deli se v številne jarke, ima peščeno dno, je deroča, povzroča poplave do vasi*.⁴⁶ Do Ptuja se v njej našteje 16 manjših in večjih otokov. *Ob Dravi in na njenih otokih stoječi gozdovi so redko visoki, večinoma pa srednji in nizki*.⁴⁷ Najverjetneje so tamkajšnji domačini še tedaj redno poskušali srečo in izpirali vodo ter v plitvinah iskali koščke zlata, kar lepo priča sicer že visokosrednjeveški toponim Zlatoličje (*Golldorf; Wind.(isch) Satolitsche*).

Ob levem bregu se tik nad reko vse do Ptuja že dvigajo griči, polni vinogradov, medtem ko je desni breg skoraj v celoti poraščen: *Samo ob Dravi so visoki in nizki gozdovi, gosto zaraščeni z grmovjem*.⁴⁸ Ta svet je med Skorbo in Bregom prešel v močvirje: *Pod vasjo Skorba*

⁴² Opisi, 6. zv., 116.

⁴³ Opisi, 6. zv., 118.

⁴⁴ Opisi, 6. zv., 126.

⁴⁵ Opisi, 6. zv., 116.

⁴⁶ Opisi, 6. zv., 184.

⁴⁷ Opisi, 6. zv., 185.

⁴⁸ Glej op. št. 45.

ustvarjajo številni izviri 12 m (= 60 klafter??- verjetno napaka pisca, glede na izris bi gotovo bilo ustrežnejše 1200 m!, op. p.) široko močvirje, ki je globoko in ni prehodno s konji.⁴⁹

Mesto Ptuj (Stadt Pettau; Stadt Pettau Windisch Obtuj)

Leži čisto ob Dravi, ki je tu široka 150 m in globoka 4 do 8 m, ima peščeno in kamnito dno in le do 1,3 m visoke bregove, čezenj je narejen lesen, 270 m dolg in 9 m širok most.⁵⁰ Ptujski most je bil zaradi širše reke neprimerljivo daljši od mariborskega! Prav nenavadna je zarisana situacija rečnih bregov in mostišča: *Pod Bregom, predmestjem Ptuja, teče že omenjena reka Drava, čez katere najbližji rokav se je moč prepeljati z vozovi tudi kjer ni mostu, če je Drava nizka.*⁵¹ Izris namreč kaže, da je moč vode tako zelo izpodjedla nekdanji kompakten desni breg v prostoru pred osrednjim delom naseljenega obrežja z imenom Breg(*Randorff*) tik nasproti mestu, da se je ta neznanu kdaj spremenil v otok, ki je tu tudi že prepolovljen na dva dela. Iz mesta je torej vse do sredine otoka segal trden most, od katerega sta na »trdno« kopno vodili kar dve poti ter se po prehodu omenjenega vodnega rokava v središču naselja Breg dokončno usmerili, gornja na sever in spodnja na jug.

Levi breg je bil še zmeraj vkljenjen v mestno obzidje z zelo lepo vidnimi renesančnimi utrjenimi vogali ter zaključki in ostankom širokega vodnega jarka, ki pa se je zaključevalo na južnem delu mesta in precej stran od samega brega: *Mestno obzidje je slabo, večinoma podrto in zazidano s hišami, vrata so močno izdelana, na vzhodu gre ob mestu 20 m širok jarek, ki je obdelan v vrt in prerezan z majhnim, 4m širokim vodnim jarkom.*⁵² Med obzidjem in obrežjem je označen pristaniški del - *Die Lend*, česar npr. na izrisu Maribora ni. Mesto je v celoti zidano, odlične zgradbe so grad in dva samostana.⁵³ Posebej izrisani in z izpisanim izrazom so na karti označeni tudi vsi trije samostani - dominikanski, minoritski in kapucinski, vendar slednjega opisni tekst sploh ne omeni, morda zato ne, ker je s samostansko cerkvijo vred stal izven obzidanega mesta, v primestju tik pred Ožbaltovo cerkvijo: *Oba samostana, dominikanski in minoritski, sta četverokotna, trdno grajena, z obokanimi hodniki, kamor je moč veliko shraniti.*⁵⁴ Manjka pa tudi izpis za grad!, ki je sicer natančneje izrisan v smislu grajskega kompleksa - ponovno bistvena razlika z mariborskim primerom! Zato pa je tekst v opisu zelo jasen: *Grad obvladuje mesto in vso bližnjo okolico, še posebej pa je z njega moč obstreljevati most, do Mestnega vrba in Vičave, od koder je mogoče obstreljevati grad sam; je prostoren, trdno grajen, ima strme in ozke dovoze, dvoje vrat z dvižnima mostovoma ter strme, visoke, s stranicami opremljene zidove na strmih skalah.*⁵⁵

V mestu so terezijanski uradniki leta 1754 našteali skupno 187 hiš.⁵⁶ Tu so upodobljene v več majhnih pravokotnih pozidanih kompleksih, ki strnjeno segajo od dominikanskega samostana proti jugu ter proti osrednjemu trgu, čez trg pa segajo vse do obzidja ter

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ Opisi, 6. zv., 189.

⁵¹ Prav tam.

⁵² Prav tam.

⁵³ Opisi, 6. zv., 188.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ J. CURK, Slovenska Štajerska, 4 in 5.

minoritskega samostana. Posebej so zarisane tudi vse mestne cerkve in, kot že zapisano, primestne kapucinska, Jožefova ter Ožbaltova cerkev.

Takoj za Ptujem se je reka močno razširila in prešla v njen daleč najširši del na celotnem opisanem toku. Zaradi premnogih naplavinjskih sipin je skozi stoletja ustvarila na karti izredno lepo zarisan prostor, na mnogih mestih prepreden z otočki, rečnimi rokavi in mrtvicami. Vse to je dotlej enotno strugo razcepilo do neprepoznavnosti, nastala je »deltasta« Drava. Sredi nje je kraljeval dejansko velik otok, segajoč vse do izliva Dravinje v Dravo - torej do vasi Videm pri Ptuju, na katerem je ležala še danes obstoječa vas Šturmovci (*D. Stirnov*): *stoji na ¾ ure dolgem in ¼ ure širokem otoku na Dravi, ki se tu razdeli na 7 različnih rokavov.*⁵⁷ Celotna okolica je bila *obdana s srednjim, večinoma grmičastim gozdom. ... Gozd ob Dravi je srednji, večinoma gosto zrašččen z grmovjem.*⁵⁸ Za gozdom so se na desnem bregu razprostirale travnate površine in delno tudi močvirja. Ob najdaljšem od tukajšnjih rečnih rokavov se je zaradi nenavadne dolžine skoraj dveh km izrazito raztezala vas Pobrežje pri Ptuju (*D. Pobress*).

Vpisani pritok je tu le eden: na levem bregu se v predel »deltaste« reke izliva potok Rogoznica/*Bach Ragossnicza, Ragaschnitza*, ni pa vpisan - ne tu ne v prejšnji sekciji 166 - le nekaj krajši pritok Krčevinski potok(!). Tik ob robu karte je znova vpisana tudi levoobrežna Pesnica/*Pesnicz*. Mline na kolesa na Dravi je moč videti dva na levem bregu pri Vičavi in tri malo pred »mestnim« otokom na desnem bregu. Brodov tu ni bilo.

Sekcija 196: Drava med Vidmom pri Ptuju in Stojnci oziroma Gradiščem

Zelo kratek odsek reke, skupaj s tistim v sekc. 198 najkrajši na vseh »dravskih« kartah, je prikazan najprej kot izliv Dravinje v Dravo oziroma v njen rokav, kar priča opis lege vasi Videm pri Ptuju - *leži ob izlivu Dravinje v 20 m širok rokav Drave*⁵⁹, ki pa je dejansko spodnji rob prej omenjenega velikega otoka, točneje celo dveh vzporednih otokov. Tik ob tej strugi leži nov večji sipinski otok, pa še več manjših. Reka se je tu naslonila dobesedno na obronke haloških hribov, ki so jo uspešno zajezili v njenem širjenju in jo prisilili k hitremu ter močnemu zožanju struge. Tako je pod vasjo Stojnci *reka Drava 160 m široka, 6 do 10 m globoka, ima kamnito in peščeno dno, je deroča in navadno poplavlja področje do polovice poti proti vasi.*⁶⁰ Na levem bregu se razteza nizek gozd in grmovje. Celoten desni breg predstavljajo Haloze, izrisane v vsej svoji lepoti.

Levoobrežnih pritokov ni. V zgornjem delu karte je vrisana in vpisana desnoobrežna reka Dravinja, ki priteče v Dravo prav pod naseljem Videm pri Ptuju, a je tu označena kot potok/*bach Dravna, Dravna Bach*. Malo naprej se na desnem bregu izliva še potok Psičina/*Bach Raven, Ravna Bach*/prej tudi Tajna. Prav v izlivu Dravinje, pod spodnjim robom velikega otoka, je na bregu manjšega otoka vrisan mlin ter nekaj naprej na levem rečnem bregu še dva. Brodov ali nakazanih plitvih prehodov ni.

⁵⁷ Opisi, 6. zv., 187.

⁵⁸ Opisi, 6. zv., 188.

⁵⁹ Opisi, 6. zv., 212.

⁶⁰ Prav tam.

Sekcija 197: Drava med Stojnci in Frankovci

Nenadno zoženje struge v prejšnji sekciji se izkaže kot le trenuten pojav, saj je tu reka že znova v polnem elementu, močno razširjena in s pravo množico sipinskih otokov povsem »enakovredna« reki pod Ptujem. Pri Muretincih je bila *na tem področju zelo deroča, v ravnini si vsako leto naredi novo strugo. Ko poplavlja, je celotno ravninsko področje do Male Ravni pri Muretincih in Dolanah pod vodo, pri čemer je poplava pri Stojncih vedno nekaj dni daljša kot pri Zavrču. Po Dravi je na tem področju mogoče voziti tudi z večjimi plovili, ker je v svojem koritu tudi čez 4 m globoka.*⁶¹

Ob desnem bregu je od borlskega broda vse do prve vasi na hrvaškem ozemlju, Dubrave Križovljanske, in naprej v notranjost tekla pomembna varaždinska cesta, stisnjena med reko in obronki haloških hribov. V Zavrču so tik pred državno mejo stali ob gostilni še poštna hiša in tridesetninski urad, v Dubravi Križovljanski ter okolici pod njo pa prav tako mitnica in kar štiri gostilne. Drava je bila od razmejitvene črte med krajema Zavrč in Dubrava - črta je natančno vrisana na karti - naprej meja med deželo Štajersko in kraljevino Hrvaško, čeprav od te točke pa vse do tromeje (v naslednji sekciji) tedaj ni stal niti en mejni kamen, kot jih poznamo npr. na celotnem poteku tedanje avstrijsko - madžarske meje prav tako do iste tromejne točke.

Rečni otoki se nadaljujejo z večjim Lovrečan Otokom (*Lovrechanski Ottok*) in mnogimi manjšimi otočki. Naslednja večji otoka, locirana predvsem v desnoobrežnih rokavih v območju nad Križovljanom, Virjem, Komargradom in Opeko, sta navedena z imeni *Sztari Omejik* in *Szmetniak*. Skorajda vsi otoki so močno zaraščeni z gozdom.

Gosto gozdnata področja se raztezajo tudi na obeh bregovih: večji levoobrežni gozd, segajoč do obeh izlivov Pesnice, ima zapisano ime *Blatna*, gozd (*Waldung*) pod Frankovci pa ime *Ottok*, medtem ko so desnoobrežni gozdovi pod mestom znani kot *Veliki Omejik*.

Mesto Ormož (Stadt Friedau, Vend: Ormoss)

Zarisano mesto je ležeče ob levoobrežni deželni cesti iz Ptuja na Madžarsko, stisnjeno med reko in obronki hriba Dobrava. Tudi tu je fond hiš nakazan s podolgovatimi rdeče pobarvanimi pravokotniki, med katere je vrisanih še malo samostojnih hiš. Terezijansko štetje jih je izpričalo skupno 66.⁶² V jugovzhodnem vogalu je grad (*Schlos*), nad vsemi pa dominira mestna župnijska cerkev sv. Jakoba. Vidni so še ostanki zidov ter obzidnega vodnega jarka, o katerih pravi opomba: *To mesto je bilo nekdaj trdnjava, na katero spominjajo ostanki zidov in jarkov okoli tega malega mesta. ... Jarki so zamočvirjeni.*⁶³ Najobsežnejša zgradba je bil seveda *ormoški grad*, s katerega se obvladuje in nadzira celoten breg Drave na oni strani; v tem gradu se lahko udobno nastani en pebotni bataljon. *Župnijska cerkev, obdana z zidom, župnišče in frančiškanska cerkev ter samostan, v katerem se lahko nastani ena četa. Tridesetninski in solni urad ter večina hiš v mestu je zidanih iz kamna. Pristava je od mesta*

⁶¹ Opisi, 6. zv., 220.

⁶² J. CURK, Slovenska Štajerska, 4 in 7.

⁶³ Opisi, 6. zv., 218.

oddaljena kakih 500 m.⁶⁴ Pod pristavo je stala še mestna opekarna/*Zugl Hutte*. *Grajski brib* je najvišji in obvladuje mesto in brib *Dobrava*.⁶⁵ Mostu čez Dravo mesto še ni imelo.

Tudi okolica naprej od Ormoža ni bila varna pred poplavami: *Ob poplavljanju reke Drave je vse odprto področje do Frankovec tudi do 70 cm visoko zalito in pušča za sabo - zlasti v gozdu Ottok - zamočvirjena področja, ki pa se poleti popolnoma izsušijo*.⁶⁶ Naokoli in tudi na otokih razraščeni *visoki gozdovi so hrastovi, mešani z jelkami, gosto porasli in zardi strmega bribouja neprehodni*.⁶⁷

Dravski vpisani pritoki: na levem bregu zarisana reka Pesnica se kar na dveh točkah izliva v reko nekaj pred Ormožem. Nato so vpisani še levoobrežni potoki *Lešnica/Lesnitza Bach*, *Pavlovski potok/Bach Rakovniak*/tudi *Rakovnjak*, *Račjek/Renkovski Potok* in *Libanja/Leprechichki Potok*, in na desnem bregu le potok *Bela/Bach Belicza*.

Trije zelo pomembni brodovi so tu vozili čez reko. *Brod čez Dravo pri Zavrču je plitka, na kateri se da s pomočjo vrvi čez reko prepeljati tudi velike tovore. Od vasi Zavrč je oddaljen četrta ure (ob reki navzgor, o. p.) in v času 4 ali 5 minut - glede na vodno stanje - je mogoč prevoz na drugo stran. Brod pri Borlu je enak onemu pri Zavrču*.⁶⁸ Drugače je bilo ob poplavah, ki pa so prav tu (pri Zavrču!) *trajale le po 2, 3 dni; završki brod tedaj namreč ne more pristajati*.⁶⁹ »Mestni« brod pri Ormožu je bil *na hrvaški strani, s plitko je mogoče v čas 10 do 12 minut bkrati prepeljati 2 do 3 navadne kmečke vozove*.⁷⁰ Mlinov je bilo kar nekaj: levo od borlskega broda, pa tik pred zavrčkim brodom, in še dva pod Dubravo Križovljansko, prava posebnost pa je gotovo bil velik žitni mlin na bregu »mestnega« otoka.

Pod vasjo Stojnci (levi zgornji kot karte) je bil z levega brega na najbližji otoček v strugi postavljen *most čez mali rokav Drave na poti od Stojenc proti Borlu, je 55 m dolg, 7 m širok, slabo narejen in za težke tovore nevaren*.⁷¹

Sekcija 198: Drava med Obrežem in tromejo Štajerske, Hrvaške in Madžarske

Tretji od zelo kratkih odsekov reke na obdelanih kartah se začenja pod vasjo Obrež in končuje nekaj km naprej prav na tedanji tromeji dežele Štajerske, Hrvaškega in Madžarskega kraljestva. Kot po nepisanem pravilu se je struga tu znova močno zožila glede na prejšnje stanje, čeprav sta v njej dva manjša naplavinska otočka. Nato pa se je malo pred tromejno točko zaradi več starejših in novonastalih sipin ter otočkov vnovič krepko razširila. Sredi toka se je unegnudil velik poraščen otok, obdan z večjim številom drobnih otočkov.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Opisi, 6. zv., 219.

⁶⁷ Opisi, 6. zv., 218-219.

⁶⁸ Opisi, 6. zv., 220.

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Opisi, 6. zv., 218.

⁷¹ Opisi, 6. zv., 220.

Trg Središče ob Dravi (*Marct Polsterau vend. Szredistie*)

Ležal je tik ob deželni cesti iz Ptuja na Madžarsko, ki je vodila kakih 500 m nad reko. Pravzaprav opisa trga skorajda ni, tako malo je bilo tam za opisati. A tudi ta zapis je - v kombinaciji z opisom vasi Obrež in tudi z urednikovim lociranjem!- malce dvoumen glede lokacij in imen obeh cerkva. Pri opisu trga namreč piše: *Cerkev Matere Božje (Die Kirche Maika Bozia!) je obdana z zidom in stoji na majbni vzpetini, s katere se vidi cel trg.*⁷² In res, v najožjem centru trga je narisana večja obzidana cerkev, po opisu posvečena Materi Božji. Vendar to očitno ni bila župnijska cerkev župnije Središče ob Dravi(!). Znana je namreč tukajšnja nenavadna situacija, tu tudi lepo zarisana, da je tik ob cesti, 200 m pred tedanjim(!) trgom, a bistveno bliže hišam v Obrežu, stala še ena cerkev, prav tako obdana z zidom ter označena v opisu te vasi z besedo *Pfar Kirche*, ki je zagotovo imela patrocinj sv. Duha. Danes je župnijska ta druga cerkev. Urednikova roka je namreč v toponimiji te sekcije zapisala *V trgu je cerkev sv. Duha ...*⁷³, kar pa se nikakor ne ujema z opisom trga!

Trg je v terezijanskem štetju imel kar 112 hiš.⁷⁴ Glede na izris ga je očitno sestavljala večja skupina hiš, tesno stisnjena pod Marijino cerkvijo. Zato so hiše ponazorjene z že znanimi podolgovatimi pravokotniki, tu še posebej dolgimi in izrisanimi v popolnih geometričnih oblikah črke L, pa nasproti ležeče oglate črke U in še en dolg pravokotnik nad le-to. Slednji dve sta ležali tik ob potoku Trnava, takoj za njim pa je stal še carinski urad: ... *Tridesetninski urad je ravno tako zidan.*⁷⁵

Dobrih sto m jugozahodno od naselja so vrisani ter zapisani *ostanki nekega Frankopanovega gradu, pri čemer so v kupu razvalin še razpoznavni okopi in jarki.*⁷⁶

Levoobrežna okolica reke je bila običajna poplavna ravnica, dokaj zarasla s travišči: *Ob reki Dravi je ravnica, ki se da obvladovati z vzpetin v trgu Središče in v vasi Obrež ter se po njej vidi vse do Drave. ... Ko se pomladi tali sneg, pride navadno do poplavljenja ravnega polja vse do trga in do vasi Obrež, kar pogosto traja 3 do 4 dni, a voda nikoli ni tako visoka, da bi bila deželna cesta neprehodna.*⁷⁷ Na desnem bregu se nadaljuje prostrano gozdno področje, označeno z imeni Muršak (*Murschak*), kjer je bil tudi brod v smeri proti Središču, in še enkrat *Sztari Omejek*. Meja preseka omenjeni večji otok in gre proti severu, sprva ob potočku Zelena (*Mezimorski potok*), vseskozi označena z mejnimi kamni.

Levoobrežni vpisani pritoki so: tudi tu vpisana Libanja/*Dulebska Bach*, potok z nekdanjim imenom Črnc/*Bach Bobud-Bobin*, in že omenjen potok Trnava/*Ternova Bach*. Pritokov z desnega brega ni. Malce pred izlivom Trnave so na levem bregu drug za drugim stali trije dravski mlini. Nekaj naprej je s hrvaške strani proti trgu vozil brod.

⁷² Opisi, 6. zv., 224.

⁷³ Opisi, 6. zv., 301.

⁷⁴ J. CURK, Slovenska Štajerska, 4 in 7.

⁷⁵ Opisi, 6. zv., 224.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ Prav tam.

Zusammenfassung

Der vorliegende Text ist eine vollständige Präsentation des Drava/Drau Flußes - des bedeutendsten Wasserkomplexes im Nordosten der heutigen Republik Slowenien, und aller städtischen Siedlungen entlang der Drau, aufgrund der Josepinischen Landesaufnahme aus den Jahren 1763 - 1787. Die Drau wurde damals noch eine »Jungfrau«, von Menschen noch fast unberührt im Sinne der Regulationen. Daher zeigt sich diese historische Quelle als eine Grundquelle für die ältere Ekogeschichte nicht nur der Drau und seiner nächster Umgebung, sondern für die der ganze Slowenien. Insgesamt sind es neun Sektionen mit den beiläufigen originalen Textbeschreibungen aus dem innerösterreichischen Kartenteil, der vom dr. Vincenc Rajšp vorbereitet wurde. Genauer und speziell für jede Sektion ist der Wasserlauf mit allen bedeutenden Elementen - Kurven, Inseln, Ufern, Zuflüsse und weiter auch Mühlen, Fergen sowie Brücke - präsentiert. Dazu kommt noch das damalige Bild der Siedlungen: Dravograd, Vuzenica, Muta, Marenberg, Maribor, Ptuj, Ormož und Središče ob Dravi.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Scientific Research Journal for Economic and Environmental History

Volumen III / Broj 3
Zagreb - Samobor 2007.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Sekcija za gospodarsku povijest Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti Zagreb
(moderator: Hrvoje Petrić)

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« i »Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (voditelj: prof. dr. sc. Drago Roksandić)

Urednici / Editors-in-chief:

Mira Kolar-Dimitrijević, Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Nataša Štefanec, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (Zagreb, Hrvatska), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula, Hrvatska), Zrinka Blažević (Zagreb, Hrvatska), Tatjana Buklijaš (Cambridge, UK), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb, Hrvatska), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Halil İnalçik (Ankara, Turska), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Aleksandar Jakir (Split, Hrvatska), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb, Hrvatska), Kristina Milković (Zagreb, Hrvatska), Ivan Mirnik (Zagreb, Hrvatska), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Rijeka, Hrvatska), Gordan Ravančić (Zagreb, Hrvatska), Marko Šarić (Zagreb, Hrvatska), Nataša Štefanec (Zagreb, Hrvatska), Mladen Tomorad (Zagreb, Hrvatska), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Zagreb, Hrvatska), Zlata Živaković Kerže (Osijek, Hrvatska)

Grafički urednik / Graphic design:

Alojz Zaborac

Prijelom / Layout:

Meridijani, Marina Skelin

Lektura / Language editing:

Lidija Menges

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2007.

Adresa uredništva / Mailing address:

Hrvoje Petrić (urednik)
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Na naslovnici:

Splavi na rijeci Dravi pokraj Donje Dubrave 1938. godine

Tiskano uz pomoć Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Grada Zagreba
